

РОЗДІЛ 2. ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

ФУНКЦІОНУВАННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ ТА ЧИННИКИ ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА FUNCTIONING OF THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE TERRITORIES AND THE FACTORS OF ITS IMPLEMENTATION IN THE CONDITIONS OF TRANSFORMATION OF AGRICULTURE

Обґрунтовано узагальнені заходи для вирішення проблем розвитку сільських територій в Україні. Доведено, що глобальний економічний розвиток супроводжується незбалансованою експлуатацією природних ресурсів. Вказано і наслідки такої економічної діяльності, які негативно впливають на навколишнє середовище, призводять до виснаження ресурсного потенціалу, погіршення якості довкілля та зростання витрат на відтворення природної рівноваги. Запропоновано напрями розроблення моделей та механізмів, що базуються на принципах сталого розвитку та екологічної безпеки. Систематизовано пропозиції щодо вирішення аспектів розвитку сільських територій в Україні з урахуванням глобальних трансформаційних процесів.

Ключові слова: аграрний сектор, сталий розвиток, економічна діяльність, інфраструктура, бюджетна підтримка, територія, ресурси.

Обоснованы обобщенные меры для решения проблем развития сельских территорий в Украине. Доказано, что глобальное экономическое развитие сопровождается несбалансированной эксплуатацией природных ресурсов. Указано и последствия такой экономической деятельности, которые негативно влияют на окружающую среду, приводят к истощению ресурсного потенциала, ухудшения качества окружаю-

щей среды и роста затрат на воспроизводство природного равновесия. Предложены направления разработки моделей и механизмов, базирующихся на принципах устойчивого развития и экологической безопасности. Систематизированы предложения по решению аспектов развития сельских территорий в Украине с учетом глобальных трансформационных процессов.

Ключевые слова: аграрный сектор, устойчивое развитие, экономическая деятельность, инфраструктура, бюджетная поддержка, территория, ресурсы.

In the article general measures to solve problems of development of rural territories in Ukraine are proven. It is proved that global economic development is accompanied by unbalanced exploitation of natural resources. Specified and the consequences of such economic activities that have a negative impact on the environment, lead to the depletion of resources, deterioration of environmental quality and growth of expenses for reproduction of natural balance. The directions of development models and mechanisms based on the principles of sustainable development and environmental security are proposed. It was systematic proposals to address aspects of rural territories development in Ukraine taking into account global transformation processes.

Key words: agriculture, sustainable development, economic activity, infrastructure, budgetary support, territory, resources.

УДК 63-021.387:336.14

Невесенко А.В.

аспірант,
Національний науковий центр
«Інститут аграрної економіки»

Постановка проблеми. Світовий економічний розвиток характеризується істотним загостренням проблем забезпечення сталого, збалансованого та взаємообумовленого функціонування усіх сфер діяльності національних систем. Тому подальші трансформаційні процеси в агропродовольчій сфері повинні відповідати принципам сталого розвитку та екологічної безпеки. Не викликає сумніву той факт, що прискорений розвиток виробництва завжди вимагає відповідного ступеня розвитку інфраструктурних галузей. Зважаючи на це, питання трансформації інфраструктури агропродовольчої сфери на засадах сталого розвитку сільських територій набувають особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Рекомендації щодо проведення заходів вирішення проблем розвитку сільських територій у контексті бюджетної підтримки обґрунтовано в наукових працях вчених-економістів: С. Кваші [1],

Н. Вдовенко [3; 12], А. Діброви [4], М. Хорунжого [5], Н. Коробової [6], В. Федько [7], Ю. Хижняк [8], В. Назаренка [9], М. Жибака [11], В. Шкляра [15] та інших вчених. Проте потребують поглибленого вивчення питання врегулювання проблем сталого розвитку саме сільських територій та чинників її реалізації з урахуванням глобальних процесів.

Постановка завдання. Метою дослідження є узагальнення заходів та систематизація пропозицій щодо вирішення проблем розвитку сільських територій в Україні з урахуванням глобальних трансформаційних процесів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Справедливою є думка, що глобальний економічний розвиток супроводжується незбалансованою експлуатацією природних ресурсів. Наслідки такої економічної діяльності негативно впливають на навколишнє середовище, що призводить до виснаження ресурсного потенціалу, погіршення

якості довкілля та зростання витрат на відтворення природної рівноваги. Для країн, зорієнтованих на стале економічне зростання, збереження навколишнього середовища є головним аспектом стратегії їхнього прогресу, оскільки досягнення стану екологічно збалансованого самопідтримувального розвитку, по суті, тотожне зростанню якості життя й добробуту при зменшенні екологічного навантаження [17, С. 68–75]. У світлі цього твердження, подальші процеси реформування в національній економіці в цілому та в агропродовольчій сфері, зокрема, об'єктивно потребують розробки моделей та механізмів, що базуються на принципах сталого розвитку та екологічної безпеки. Першими підняли питання екологічної безпеки співівання розвинені країни світу.

Учені цих країн першими дослідили згубний для навколишнього середовища взаємозв'язок між зростанням економіки та підвищенням антропогенного навантаження. Тому країни з перехідною економікою та країни, що розвиваються, повинні зробити з цього висновки і, обираючи для себе пріоритети розвитку, не повторити помилок розвинених країн світу, врахувавши у своєму розвитку екологічний імператив. Задоволення екологічних потреб населення, тісно пов'язуючи їх із соціальними, стає новим напрямом у соціально-економічному розвитку держави. Флагманами в екологізації економіки стали США, Канада, Японія. Боротьба за лідерство в екологічній сфері на глобальному рівні стає новою формою міжнародної конкуренції. Щоб зайняти лідируючу позицію у цій конкуренції, країнам із перехідною економікою необхідно оцінити свої можливості і шанси та здійснити корективи свого розвитку. Розвинені країни світу мають достатній потенціал для досягнення сталості розвитку, проте їм необхідно вирішити проблеми щодо екологічних аспектів модернізації виробничої структури, екологічні проблеми урбанізації, розв'язати проблеми народжуваності, а також змінити політику держави щодо розвитку за рахунок інших країн світу, зокрема країн, що розвиваються. Це відбувається за рахунок експлуатації їх сировинної бази, недосконалої законодавчої бази щодо екологічних пріоритетів розвитку, яка дозволяє розміщувати на території цих країн екологічно безпечні та ресурсомісткі об'єкти виробництва, нещадно експлуатувати їх робочу силу. У майбутньому, коли країни, що розвиваються, перейдуть на умови сталого розвитку, ці проблеми для розвинених країн стануть домінуючими. Що стосується країн із перехідною економікою, як свідчить аналіз, потреба в екологічно безпечному розвитку для них є домінуючою, проте не розроблені механізми її задоволення. у минулому ці країни розвивалися на засадах екстенсивної економіки, яка орієнтувалася на підвищення ефективності господарювання за рахунок нарощування кількісних характе-

ристичесу виробництва. Умовні позначення: + сильна сторона – позитивна оцінка; х недостатній рівень прояву характеристики (похідна характеристика критерію – нестійка); – слабка сторона – негативна оцінка.

На нашу думку, для забезпечення основних принципів сталого розвитку та екологічної безпеки першочергову увагу слід звернути на проблеми раціонального використання сільськогосподарських земель. Адже саме аграрне виробництво є сировинним базисом агропродовольчої сфери країни. На сьогодні необхідно переходити до інтенсивно-екологічного типу ведення сільськогосподарського виробництва, що передбачає оптимальний рівень розораності земель, розширене відтворення родючості ґрунтів, підтримання бездефіцитного балансу гумусу та інші заходи. Для аграрного виробництва пріоритетним завданням сьогодення є удосконалення системи землеробства з обов'язковим урахуванням еколого-економічної ефективності. З огляду на це необхідно створення та функціонування відповідної інфраструктури, що забезпечуватиме раціональне та екологічно безпечне використання земельних ресурсів. Проблеми, пов'язані з ресурсними обмеженнями подальшого розвитку країни. Перш за все експерти звертають увагу на життєво важливі ресурси: а) енергоресурси (зокрема, дефіцитність й подорожчання традиційних енергоносіїв) і прісної води; б) неефективне використання біоресурсів; в) зменшення врожайності і родючості сільськогосподарських угідь; г) зниження асиміляційного потенціалу екосистем; д) запобігання погіршенню генетичних ресурсів; е) малою кількістю територій для будівництва нових енергогенеруючих потужностей (зокрема, АЕС).

Черкаська область розташована на Східно-європейській рівнині, у басейні середньої течії Дніпра. Площа Черкаської області становить 2091,6 тис. га (3,5% від загальної площі України). Сільськогосподарські угіддя складають 1451,3 тис. га (69,4% загальної площі), з них ріллі – 1271,6 тис. га (87,6% площі сільськогосподарських угідь). Область розташована у центральній частині України. Область відіграє важливу роль у системі народного господарства України як регіон з високорозвиненим сільським господарством, яке характеризується високою культурою ведення землеробства і тваринництва. За 54 роки з дня утворення області галузь сільського господарства постійно реформувалась, змінювалися пріоритети, відбувалася концентрація та спеціалізація, удосконалювалися технології вирощування сільськогосподарських культур. Земельний фонд Черкащини за своїм родючим потенціалом є одним із найвищих у державі і характеризується високою розораністю – площа ріллі становить 1271,6 тис. га або 60,8%. Площа сільськогосподарських угідь – 1454,8 тис. га або 3,5% угідь України. За обсягами

валової продукції сільського господарства Черкащина займає 8 місце серед регіонів України і виробляє близько 5% загальнодержавного обсягу. Сільськогосподарськими товаровиробниками Черкащини під урожай 2016 року на 913,7 тис. га посівної площі внесено 581,4 тис. ц мінеральних добрив у поживній речовині, у тому числі азотних – 410,7 тис. ц, фосфорних – 86,6 тис. ц, калійних – 84,1 тис. ц. Крім того, внесено 964,5 тис. т органічних добрив, що становить по 1,1 тонни на гектар посівної площі. Удобрена площа під урожай становить 662,9 тис. га. На гектар посівної площі внесено азотних добрив по 46 кг поживної речовини добрив, фосфорних і калійних відповідно по 9 кг поживної речовини добрив. Внесення мінеральних та органічних добрив у ґрунт сільськогосподарськими підприємствами наведено в табл. 1.

Надмірне використання добрив призводить до засолення ґрунтів, разом з тим з року в рік родючість зменшується, однією з причин чого є виніс з полів родючого шару ґрунту. Серед об'єктів навколишнього середовища стан ґрунтів має особливе значення, оскільки ґрунти є універсальним природним адсорбентом і нейтралізатором різних хімічних речовин, при неефективному веденні сільського господарства, у них нагромаджується максимальна кількість пестицидів та агрохімікатів. Наприклад, сільськогосподарськими виробниками Черкащини у 2016 році використано 1,53 тис. тонн засобів захисту рослин, якими було оброблено 2184 тис. га посівів. При сучасному стані навколишнього природного середовища постає розуміння того, що безповоротне споживання природних ресурсів уже вичерпано. Управління в галузі охорони навколишнього природного середовища за допомогою

економічних та законодавчих інструментів має спрямовуватись на мінімізацію споживання первинних природних ресурсів, на забезпечення їхньої оборотності, зменшення негативного техногенного впливу на довкілля. Незважаючи на важкий економічний та фінансовий стан, протягом 2016 року на 13 підприємствах Черкаської області були впроваджені заходи щодо скорочення викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря, в результаті чого викиди скоротилися на 53 тонни. Сільськогосподарське виробництво схильне до дії шкідливих речовин, що викидаються промисловістю. У ринкових умовах господарювання особливо важливо потрібно визначити збиток, що наноситься сільському господарству, щоб можливим було відшкодування цього збитку від промислових об'єктів. Проведені дослідження дозволили встановити, що статистичні залежності досить точно описують зниження врожайності від різних видів викидів. Тому, пропонуємо залежність зниження врожайності виразити рівнянням, що має вигляд, формула 1:

$$\Delta y_i = f_i(r_j, j=1, m), \quad (1)$$

де y_i – обсяг зниження врожайності сільськогосподарської продукції (i), ц/га; r_j – обсяг викиду шкідливих речовин j-го виду.

Відомо, що для забезпечення екологічної безпеки та запобігання шкідливому впливу сільгоспвиробників на довкілля, необхідно кардинально переосмислити ставлення до природоохоронних проблем, використання та відтворення земельних ресурсів, їх техногенного навантаження, припинення процесів їх деградації та «включення» механізмів по їх відтворенню. Настав час зміцнювати організуючу роль держави в екологізації аграрного сектору економіки,

Таблиця 1

Внесення мінеральних та органічних добрив у ґрунт сільськогосподарськими підприємствами [18; 19]

Показник	2000	2005	2007	2010	2016
Загальна посівна площа, тис. га	1029,6	882,2	901,7	927,1	913,7
Мінеральні добрива:					
Всього внесено в поживних речовинах, тис. ц	212,3	399,9	790,6	746,8	581,4
У тому числі: азотних, тис. ц	181,2	231,8	454,4	497,2	410,7
фосфорних, тис. ц	20,3	82,6	164,4	123,4	86,6
калійних, тис. ц	10,8	85,5	171,8	126,2	84,1
Удобрена площа під урожай, тис. га	309,3	416,8	645,9	725,5	662,9
% удобреної площі	30	47	72	78,3	72,6
Внесено на 1 га, кг	21	45,4	87,8	80,5	64
У тому числі: азотних, кг	17,6	26,3	50,4	53,6	46
фосфорних, кг	2,0	9,4	18,2	13,3	9
калійних, кг	1,4	9,7	19,2	13,6	9
Органічні добрива:					
Всього внесено в поживних речовинах, тис. т	2544,6	1000,9	935,1	1065,5	964,5
Удобрена площа, тис. га	47,9	19,0	17,1	24,7	26,8
% удобреної площі	5	2	2	2,7	2,9
Внесено на 1 га, т	2,5	1,1	1,0	1,1	1,1

у тому числі в розбудові механізмів економічного стимулювання сільськогосподарських товаровиробників до природоохоронної діяльності, запровадження додаткових важелів адміністративного регулювання, налагодження контролю за дотриманням природоохоронного законодавства.

Аналізуючи динаміку процесу перерозподілу прав на землю, а саме: домінування права приватної власності на землю, оренду землі в аграрному секторі, стан сільськогосподарського освоєння територій та відсутність ефективного моніторингу, свідчить про зниження ефективності державного контролю за використанням і охороною земель, ускладнення процесу впровадження науково обґрунтованих заходів поліпшення екологічної ситуації на шляху до створення основи екологічно сталого землекористування.

Висновки. Таким чином, за такої тенденції для посилення ефективності управління в аграрному секторі необхідно:

1. Змінити співвідношення між природними і антропогенними ландшафтами у різних регіонах за рахунок консервації деградованих і малопродуктивних земель. Реалізація запропонованих заходів дозволить отримати у першому наближенні екологічно оптимізовану структуру земельного фонду України, а також збагатить агроландшафти природними екосистемами, що сприятиме збільшенню біорізноманіття, підвищенню його стійкості, опору деградаційним процесам.

2. Розробити систему нормативно-правових актів, які б, з одного боку, заохочували обґрунтовану природоохоронну діяльність, а з другого – забороняли діяльність, що викликає екологічно негативні наслідки у сільгоспвиробництві. Перш за все, необхідно створити атмосферу найбільшої сприятливості охороні ґрунтів, для чого доцільно впровадити державну програму охорони ґрунтів, ряд інших заходів («День захисту ґрунтів», Фонд фінансування першочергових антидеградаційних меліорацій).

3. Необхідно прийняти ряд законодавчих і нормативних документів, які активізували природоохоронні роботи, а саме: прийняти Закони України «Про охорону земель» та «Про консервацію земель»; прийняти нову редакцію закону про земельний кадастр і моніторинг, про бонітети, про вивід із ріллі (консервацію) ерозійно небезпечних і деградованих земель; вирішити питання про фінансування природоохоронних заходів з Державного бюджету України або Законом України «Про Державний бюджет» визначити цільовий характер використання коштів від плати за землю; прискорити розробку та затвердження методики визначення збитків, які несуть власники землі та землекористувачі в охоронних зонах електроліній, газопроводів, адже обмеження використання цих земель впливають на екологічний стан, госпо-

дарську діяльність власників і землекористувачів та обмежують їх права; законодавчо закріпити на загальнодержавному рівні положення стосовно здійснення регіональними громадськими екологічними організаціями контрольних функцій, за використанням та охороною земель; передбачити процедуру діяльності державних органів по виконанню контрольних функцій, розробити та затвердити на рівні Кабінету Міністрів України, положення про порядок здійснення регіонального контролю за використанням та охороною земель, а також положення про координацію та взаємодію державних правоохоронних органів у процесі впровадження регіонального земельного контролю; чітко прописати в Законі України «Про плату за землю», на які види робіт спрямовуються кошти, зібрані з податків, а які фінансуються за рахунок самих землевласників, а також чітко визначити відповідальність усіх рівнів виконавчої влади землевласників за порушення вищезазначеного закону; внести зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення в частині відповідальності за порушення вимог земельного законодавства відповідно до Земельного кодексу України; внести зміни до статті 14, 188 Земельного кодексу України щодо забезпечення проведення державного контролю за використанням та охороною земель спеціальне вповноваженими органами державного управління в галузі охорони навколишньої природного середовища та використання природних ресурсів, як це передбачено статтею 20 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища».

4. Створити державну та регіональні системи, програми ведення моніторингу земель як складової частини державної системи моніторингу довкілля. Служба моніторингу та дистанційного зондування земель повинна являти собою держава, а також систему спостережень за станом земельного фонду незалежно від зони їх розташування та економічних показників.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Кваша С.М. Методологічний базис прийняття суспільних рішень в аграрній політиці / Кваша С.М. // Економіка АПК. – 2013. – № 8 – С. 12–21.
2. Внесення мінеральних та органічних добрив під урожай сільськогосподарських культур у 2013 році», Державна служба статистики України – К., 2014. – 52 с.
3. Вдовенко Н.М. Глобальні пріоритети сталого виробництва сільськогосподарської продукції / Вдовенко Н.М. // Innovative solutions in modern science. – 2016. – № 4 (4). – С. 3–17.
4. Діброва А. Механізм державного регулювання сільського господарства: зарубіжний досвід для України / А. Діброва // Аграрна освіта та наука. – 2007. – Т.8. – № 3–4. – С. 118–123.
5. Хорунжий М. Аграрна політика: Навч. посіб. – К.: КНЕУ, 1998. – 240 с.
6. Korobova N. Methods of state regulation of

agricultural sector in terms of the orientation of the economy to safety and quality standards / N. Korobova, N. Vdovenko // *Wspolraca Europejska*. – 2015. – № 3 (3). – Vol. 3. – С. 23–33.

7. Федько В. Інфраструктура товарного ринка / Федько В., Федько Н. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2000 – 512 с.

8. Вдовенко Н.М. Сучасна парадигма регулювання розвитку галузей аграрного сектору в умовах глобального дефіциту продовольства / Н.М. Вдовенко, Ю.А. Хижняк // *Science Rise*. – 2015. – № 2/3 (7). – С. 20–26.

9. Назаренко В.И. Аграрная политика Европейского союза / Институт Европы РАН. – М.: Маркет ДС Корпорейшн, 2004. – 362 с.

10. Вдовенко Н. Макроекономічна оцінка аграрного сектору економіки України за умов інтеграційних процесів / Н. Вдовенко, Л. Сокол // *Науковий вісник Полісся // Чернівці: ЧНТУ*, 2016. – № 3 (7). – С. 22–28.

11. Жибак М.М. Організаційно-економічні проблеми зайнятості сільського населення Галичини / Жибак М.М. // *Науковий вісник НЛТУ України*. – 2008. – Вип. 18. – С. 199–204.

12. Вдовенко Н.М. Роль держави в економічному і соціальному розвитку суспільства / Вдовенко Н.М. // *Інноваційна економіка: зб. наук. праць*. – Тернопіль: Тернопільський інститут АПВ, 2011. – Вип. 3 (22). – С. 249–253.

13. Вдовенко Н.М. Пріоритети функціонування агропідприємств на основі оренди земель: виклики глобалізації / Вдовенко Н.М., Богач Л.В. // *Міжнародний науковий журнал*. – 2016. – № 10 (20). – Т. 2. – С. 63–66.

14. Вдовенко Н.М. Обліково-аналітичні засади купівлі-продажу земель сільськогосподарського призначення з урахуванням зарубіжного досвіду / Н.М. Вдовенко // *Міжнародний науковий журнал*. – 2016. – № 8. – С. 99–102.

15. Шкляр В.Б. Соціально-економічні мотиви формування та реалізації державної аграрної політики в Україні / Шкляр В.Б. // *Економіка АПК*. – 2004. – № 12. – С. 28–32.

16. Vdovenko N.M. Coordination of process standardization and methodology of state regulation of agrarian sector / Vdovenko N.M., Gechbaia B.N. // *Moambe*. – 2016. – № 23. – С. 17–21.

17. Основні пріоритети розвитку АПК України у контексті економічної, продовольчої та енергетичної безпеки країни: Кол. монографія. – Ч. 2. – Умань: Візаві, 2014. – 228 с. – Вдовенко Н.М. Концептуальні підходи до з'ясування можливості дії механізму державно-приватного партнерства у аграрному секторі економіки (С. 68–75).

18. Внесення мінеральних та органічних добрив під урожай сільськогосподарських культур у 2009 році, Державний комітет статистики України – К., 2010. – 43 с.

19. Статистичний бюлетень «Внесення мінеральних та органічних добрив під урожай сільськогосподарських культур у 2014 році», Державна служба статистики України, К.: 2015. – 51 с.

REFERENCES:

1. Kvasha S.M. Metodolohichnyy bazys pryunyattya suspil'nykh rishen' v ahraryni politytsi / Kvasha S.M. // *Ekonomika APK*. – 2013. – No 8 – S. 12–21.

2. Vnesennya mineral'nykh ta orhanichnykh dobryv pid urozhay sil'skohospodars'kykh kul'tur u 2013 rotsi», Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy – K., 2014. – 52 s.

3. Vdovenko N.M. Hlobal'ni priorytety staloho

vyrobnytstva sil'skohospodars'koyi produktsiyi / Vdovenko N.M. // *Innovative solutions in modern science*. – 2016. – No 4 (4). – S. 3–17.

4. Dibrova A. Mekhanizm derzhavnogo rehulyuvannya sil'skoho hospodarstva: zarubizhnyy dosvid dlya Ukrainy / A. Dibrova // *Ahrarna osvita ta nauka*. – 2007. – T.8. – No 3–4. – S. 118–123.

5. Khorunzhyy M. Ahrarna polityka: Navch. posib. – K.: KNEU, 1998. – 240 s.

6. Korobova N. Methods of state regulation of agricultural sector in terms of the orientation of the economy to safety and quality standards / N. Korobova, N. Vdovenko // *Wspolraca Europejska*. – 2015. – No 3 (3). – Vol. 3. – С. 23–33.

7. Fed'ko V. Ynfrastruktura tovarnoho rynku / Fed'ko V., Fed'ko N. – Ростов-на-Дону: Fenyks, 2000 – 512 s.

8. Vdovenko N.M. Suchasna paradyhma rehulyuvannya rozvytku haluzey ahrarynoho sektoru v umovakh hlobal'noho defitsytu prodovol'stva / N.M. Vdovenko, Yu.A. Khyzhnyak // *Science Rise*. – 2015. – No 2/3 (7). – S. 20–26.

9. Nazarenko V.Y. Ahrarnaya polytyka Evropeyskoho soyuza / Ynstytut Evropy RAN. – M.: Market DS Korporeyshn, 2004. – 362 s.

10. Vdovenko N. Makroekonomichna otsinka ahrarynoho sektoru ekonomiky Ukrainy za umov intehratsiynykh protsesiv / N. Vdovenko, L. Sokol // *Naukovyy visnyk Polissya // Chernihiv: ChNTU*, 2016. – No 3 (7). – S. 22–28.

11. Zhybak M.M. Orhanizatsiyno-ekonomichni problemy zaynyatosti sil'skoho naselennya Halychyny / Zhybak M.M. // *Naukovyy visnyk NLTU Ukrainy*. – 2008. – Vyp. 18. – S. 199–204.

12. Vdovenko N.M. Rol' derzhavy v ekonomichnomu i sotsial'nomu rozvytku suspil'stva / Vdovenko N.M. // *Innovatsiyna ekonomika: zb. nauk. prats'*. – Ternopil': Ternopil's'kyy instytut APV, 2011. – Vyp. 3 (22). – S. 249–253.

13. Vdovenko N.M. Priorytety funktsionuvannya ahropidpryyemstv na osnovi orendy zemel': vyklyky hlobalizatsiyi / Vdovenko N.M., Bohach L.V. // *Mizhnarodnyy naukovyy zhurnal*. – 2016. – No 10 (20). – Т. 2. – S.63–66.

14. Vdovenko N.M. Oblikovo-analytychni zasady kupivli-prodazhu zemel' sil'skohospodars'koho pryznachennya z urakhuvannyam zarubizhnoho dosvidu / N.M. Vdovenko // *Mizhnarodnyy naukovyy zhurnal*. – 2016. – No 8. – S. 99–102.

15. Shklyar V.B. Sotsial'no-ekonomichni motyvy formuvannya ta realizatsiyi derzhavnoyi ahrarynoi polityky v Ukraini / Shklyar V.B. // *Ekonomika APK*. – 2004. – No 12. – S. 28–32.

16. Vdovenko N.M. Coordination of process standardization and methodology of state regulation of agrarian sector / Vdovenko N.M., Gechbaia B.N. // *Moambe*. – 2016. – No 23. – S. 17–21.

17. Osnovni priorytety rozvytku APK Ukrainy u konteksti ekonomichnoyi, prodovol'choyi ta enerhetych- noyi bezpeky krayiny: Kol. monohrafiya. – Ch. 2. – Uman': Vizavi, 2014. – 228 s. – Vdovenko N.M. Kontseptual'ni pidkhody do z'yasuvannya mozhlyvosti diyi mekhanizmu derzhavno-pryvatnoho partnerstva u ahrarynomu sektori ekonomiky (S. 68–75).

18. Vnesennya mineral'nykh ta orhanichnykh dobryv pid urozhay sil'skohospodars'kykh kul'tur u 2009 rotsi, Derzhavnyy komitet statystyky Ukrainy – K., 2010. – 43 s.

19. Statystychnyy byuleten' «Vnesennya mineral'nykh ta orhanichnykh dobryv pid urozhay sil'skohospodars'kykh kul'tur u 2014 rotsi», Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, K.: 2015. – 51 s.